

Kandidatuppsats i Förlags- och bokmarknadskunskap

Institutionen för kulturvetenskaper

Lunds universitet

Handledare: Sara Tanderup Linkis

Examinator: Sara Kärrholm

2024-05-24

Helena Ziherl

FBMK 12

LUNDS
UNIVERSITET

”Ett sammelsurium av lösningar i stunden”?

En analys av generativ AI-översättning i bokbranschen

Abstract

The November 2022 launch of the ChatGPT generative AI (GAI) sparked extensive discussions in the publishing and book industries. This technology challenges the unique creative ability of humans and raises concerns about its impact on text-based professions. Discussions include ethical uses and copyright. This study focuses on the use of GAI in translations of adult fiction by traditional publishers, based on qualitative interviews with publishers and translators. The subject is extremely topical and has been widely discussed over the past year since some Swedish publishers have started to turn to GAI translations as a solution to declining print runs. The study examines whether GAI translations can be applied to all genres of writing and the potential impact of GAI translations on reader appreciation, the Swedish language, and the breadth of publishing. Theories from John B. Thompson and Naomi S. Baron are used to analyse the interview responses. The study is a time marker for the rapid changes in the industry, with the results showing a need for some urgent regulation around the use of GAI and opening up for further study into differences in quality and how this might impact future book sales.

Keywords: AI; AI-generated translations; artificial intelligence; Baron; book publishing; books; Bourdieu; capital theory; ChatGPT; efficiency theory; fiction; GAI; generative AI; machine translation; OpenAI; publishing; Thompson; translation; translators

Innehållsförteckning

Abstract	i
Innehållsförteckning	ii
1. Inledning	1
2. Syfte och frågeställning	2
3. Material	3
Avgränsningar.....	4
4. Metod	5
Etiska överväganden.....	5
Genomförande.....	5
5. Bakgrund och tidigare forskning	6
AI-forskning.....	7
Translation studies.....	8
Forskning om GAI-översättningar.....	9
6. Teori	10
The lure of efficiency.....	10
Fält och kapital.....	10
7. Analys	11
Översättarens roll och status.....	12
Textens kvalitet.....	19
Branschanpassning.....	22
8. Diskussion	25
9. Källförteckning	29
Tryckt material.....	29
Otryckt material.....	31
Intervjuer.....	33

1. Inledning

Sedan ChatGPT lanserades i november 2022 har generativ AI (hädanefter GAI) och dess implikationer för förlags- och bokmarknaden diskuterats på många olika plan i branschen: från inläsare till omslag, via redaktörsassistans och författarna själva. Samtidigt som utvecklingen kan kännas skrämmande eftersom 'tankemaskiner' utmanar människans känsla av att vara unik (Baron 2023:153) och folk oroar sig för att människan genom GAI kommer att digitalisera bort sig själv – speciellt inom textfokuserade branscher – är det tydligt att dessa nya verktyg är här för att stanna och att vi behöver diskutera hur det påverkar marknaden och i vilken mån GAI bör regleras. Som Nicola Solomon, verkställande direktör för brittiska Society of Authors, säger är det inte för sent att se till att GAI används på ett etiskt vis där man respekterar de ramverk som finns för upphovsrätt (Spanoudi 2024).

Förlags- och bokmarknaden består av olika fält med egna inneboende egenskaper (Thompson 2010:4) där GAI:s påverkan skiljer sig åt mellan fälten. Det vore omöjligt att här undersöka hur GAI används och vad dess användning har för konsekvenser för hela bokbranschen. Därför avgränsar sig undersökningen till att studera GAI i relation till översättning av skönlitterära verk för vuxna publicerade av traditionella förlag. Undersökningen utgår från en kvalitativ intervjustudie för att å ena sidan få en förlagssynvinkel på GAI-översättningar – dess fördelar och nackdelar – och å andra få översättares syn på hur de som yrkesgrupp kan komma att påverkas. Även textens kvalitet tas upp.

Ämnet är relevant då det diskuterats återkommande det senaste året: på förlag, bland frilansare, i poddar, på Författarförbundet och i tidningar. Enligt Hanna Mellin (2023) var "maskinell textöversättning med AI-teknik och hur det påverkar översatt skönlitteratur" ett av de mest diskuterade ämnena i branschen under första halvan av 2023. Dessutom har GAI-översättningar redan börjat påverka branschen. *The Bookseller* skrev i april 2024 om en undersökning av brittiska Society of Authors' medlemmar som visade att en tredjedel av översättarna redan har förlorat arbete (Spanoudi).

Samma månad publicerade *Svensk Bokhandel* en serie artiklar av Ebba Sörhag där hon dels intervjuade fyra översättare som arbetat med GAI-översättningar (de var alla kritiska till upplevelsen) (Sörhag 2024c), dels intervjuade representanter från några av de större svenska bokförlagen vilket summerades med att när "översättningarna blir färre och upplagorna mindre – då väljer allt fler förlag att se AI-översättningar som en tänkbar lösning" (Sörhag 2024a).

I relation till detta är det intressant att fundera kring ifall GAI-översättningar kommer att användas för alla eller bara vissa genrer och om segregeringen i så fall kan tänkas påverka hur dessa genrer uppskattas av läsarna. Detta kommer att diskuteras i analysen där även påverkan på det svenska

språket, ekonomiska fördelar, och risker för utgivningens bredd analyseras. Till min hjälp kommer jag att använda John B. Thompsons kapitalteori och Naomi S. Barons teori om ”*the lure of efficiency*” (Baron 2023:xxix) för att sätta in intervjuvaren och deras analys i ett vidare perspektiv.

Att anlägga ett vidare perspektiv känns extra viktigt då studien kommer i ett tidigt stadium av utvecklingen, där en av de personer jag intervjuade påpekade att ”vi är mitt i framtiden”, medan Baron uttryckte det som att ”reports on today’s AI are inevitably outdated by the time the metaphoric ink dries” (2023:xv). Denna tendens är inte unik för GAI, utan verkar vara en bredare trend på dagens bokmarknad då Simone Murray skriver att studier av ”the digital literary sphere” blir gamla direkt (2018:170). Dock behöver inte detta ses som bara negativt då en av mina respondenter också sade att den här studien är viktig då den blir ”en tidsmarkör på hur snabbt det går” (Respondent D).

De snabba förändringarna är något som jag märkt på det halvår som har gått från att jag formulerade idén fram till dess att jag skrev analysen. På grund av detta har jag valt att sätta 15 maj 2024 som gräns för insamlingen av sekundärt material.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur generativa AI-översättningar påverkar förlagsbranschen gällande skönlitteratur för vuxna, både från förlagshåll och för översättare som yrkeskategori. Genom att analysera kvalitativa intervjuer ämnar uppsatsen fördjupa förståelsen för den pågående samhällsdebatten runt hur GAI kan komma att påverka olika delar av förlagsbranschen, med fokus på översättare och översättning av skönlitteratur.

Uppsatsens frågeställningar är följande:

- Vad händer med den skönlitterära översättarens roll och status när förlag väljer att använda sig av AI-genererade översättningar?
- Hur påverkas textens kvalitet av AI-genererade översättningar, med eller utan mänsklig *post-edit*¹, och vad har detta för implikationer på förlagens kulturella kapital?
- Vilka för- och nackdelar för generativ AI (GAI) med sig gällande översättningar och hur kan GAI bäst införlivas i branschen?

¹ Då ett svenskt ord ännu inte verkar ha etablerats för denna nya roll inom förlagsbranschen, använder jag i uppsatsen det engelska begreppet ”post-edit” för det redaktörsarbete som görs, ofta av etablerade översättare, på den AI-genererade översatta måltexten. Etableringen av begreppet ”post-edit” kan ses bland annat i Naomi S. Barons *Who Wrote This?* där hon skriver att det etablerade uttrycket för arbetet är MTPE (Machine Translation Post-Editing) (2023:129).

3. Material

Primärmaterialet för studien består av fyra semistrukturerade intervjuer med personer som på olika sätt arbetar med eller beslutar om översättningar av skönlitteratur för vuxna på den svenska marknaden. Respondent A och B arbetar aktivt som översättare till svenska sedan fem-femton år. De har tagit uppdrag för förlag men har även själva initierat introduktionen av författare till den svenska marknaden. Båda har på olika sätt engagerat sig i mikroförlag som ger ut översatta verk, så kallade passionsprojekt. Den ena har en konstnärlig magister i litterär översättning, medan den andra har en bakgrund inom litteraturvetenskap och kreativt skrivande. Båda har testat att använda GAI och båda har erfarenhet av post-edit arbetet för att få fram en bra slutprodukt skulle kräva minst lika lång tid som traditionell översättning. Dock har endast Respondent B arbetat professionellt med post-edit uppdrag, vilket till stor del har att göra med att Respondent B mest arbetar med genrelitteratur med fokus på digital utgivning, medan Respondent A mest arbetar med lyrik och kvalitativ skönlitteratur.

Respondent C och D arbetar på mellanstora svenska förlag med förläggarppligter, inklusive beslut om vilka böcker som ska översättas och hur dessa översättningar ska gå till. De har arbetat i mellan tio-tjugo år på respektive förlag. Respondent C arbetar på ett förlag med fokus på utgivning av tryckta böcker, där de har testat GAI-översättningar men ännu inte publicerat något AI-genererat. Respondent D arbetar på ett förlag fokuserat på digital utgivning som har använt GAI-översättningar i över ett år och redan hunnit publicera flera GAI-översatta verk.

Materialet samlades in med hjälp av appen Recorder och transkriberades personligen av mig. Det består totalt av 71 sidor. Tre av intervjuerna skedde via fysiska träffar och en via videosamtal, men alla höll samma kvalitet, troligen då metoden var självvald och intervjuer över telefon enligt Hallin & Helin (2018:63) inte skiljer sig från fysiska intervjuer så länge som respondenten själv varit delaktig i valet. Videosamtal borde skilja sig än mindre med tanke på att man kan se non-kommunikativa reaktioner, vilket enligt Alvehus tillåter intervjuaren ”att se bortom det uppenbara” (2023:23).

Vad gäller uppsatsens urvalsstrategi bör den, enligt Lova Meister (2020), formuleras redan vid valet av insamlingsmetod av material. Detta för att valet ska anpassas till undersökningens syfte och frågeställningar. Meister särskiljer på slumpmässiga och icke-slumpmässiga strategier, där de senare kan bestå antingen av ändamålsenligt urval – ”det material som bedöms kunna ge mest information om det undersökta” – eller bekvämlighetsurval – ”att man väljer material för att det är lättillgängligt” (27). Den här uppsatsen kombinerar det ändamålsenliga urvalet – genom valet av två översättare och två representanter för förlagssidan, där jag sökte hitta en av varje yrkeskategori som arbetat med

GAI-översättningar och en som ännu inte hade det för att säkra ett brett perspektiv för så understödda svar som möjligt på uppsatsens frågeställningar – med ett slags bekvämlighetsurval – jag använde mig av kontakter skapade under förlagsutbildning och praktik för att hitta respondenterna och är ytligt bekant med två av dem. Dock betyder inte det att urvalet speglar ”en viss grupp snarare än ett bredare fenomen” och det faller därmed inte under den ”hängt på samma barer”-mentalitet som Johan Alvehus varnar för (2023:98). I stället var bekvämlighetsurvalet grundat i uppsatsens tids- och storleksbegränsningar, där jag behövde säkra att olika synvinklar blev representerade för att säkerställa att “[...] så många personer intervjuas som behövs för att ta reda på vad du behöver veta”, i enlighet med det Kvale & Brinkmann skriver är rätt metod att gå efter vid intervjuer (2014:156).

Avgränsningar

Även om GAI används alltmer i flera olika delar av bokproduktionen har jag här valt en ideografisk forskningsansats och därmed avgränsat studien till GAI-översättningar till svenska, för att genom att försöka förstå det ”specifika i en viss historisk och social kontext” (Meister 2020:19) kunna fördjupa och bättre fokusera studien. Jag har fortsättningsvis valt att fokusera på skönlitteratur för vuxna eftersom fackböcker har andra grundläggande premisser gällande språköverföring, där ett harmoniskt och prosodiskt språk är av mindre vikt och dialoger, med dess svåröversatta aspekter såsom att de ofta är textens starkaste tidsmarkörer (Gustafsson 2018:82-3 & 87), sällan inkluderas. Därmed har många fackböcker vid tidspress maskinöversättas redan innan lanseringen av GAI (Stålhammar 2015:16). Barnböcker har uteslutits då dess översättningar generellt är både mindre dyra och svårare eftersom språket är av än större vikt och normerna ständigt föränderliga (Orlov 2018:102).

Trots att uppsatsen avgränsas till den svenska bokbranschen och verk översatta till svenska, kommer även internationella diskussioner till viss del att inkluderas genom referenser till sekundärlitteratur. Sekundära källor används både för att sätta in analysen i en bredare kontext och eftersom intervjuer som metod har vissa begränsningar gällande allmängiltighet och det inte med full säkerhet går att säga om respondenten talar sanning. Enligt religionsvetaren Sofia Sjö påverkar intervjuaren alltid delvis respondenten genom sina frågor och sitt sätt, och man bör utgå från att svaren till någon mån är tillrättalagda (2021). Genom att bolla svaren mot intervjuer utförda av andra och artiklar eller böcker skrivna i ämnet, minimerar jag därmed intervjumetodens inneboende risk.

Slutligen bör nämnas att studien avgränsas till verk där hela eller större delar av manuset har översatts med hjälp av GAI. Enstaka översättningar av ord eller meningar är inte inkluderade och inte

heller översättningar av till exempel säljmaterial eller sampleöversättningar av verk där användningen av GAI redan är väl utbredd hos förlag. Eftersom det då inte rör sig om äkta skönlitterär översättning utan om kortare sammanfattande texter eller material som ”enbart tas fram för att presentera ett verks innehåll för någon som inte talar svenska” (Sörhag 2024a) utesluts de ur studien.

4. Metod

Studiens metod utgår från semistrukturerade intervjuer med specifikt utvalda personer med målet att få en djupare förståelse av vad som ligger bakom förlags- och översättares beslut angående användningen av GAI-översättningar för skönlitterära verk för vuxna. Enligt Hallin & Helin är intervjuer det bästa sättet att förstå hur personer tänker (2018:10) och jag har använt mig av öppna frågor som sedan vidareutvecklats, för att undvika att leda respondenterna i deras reflektioner. Hallin & Helin diskuterar olika intervjutyper, där ”den tolkande intervjustudien” bäst passar min uppsats eftersom den baseras på ett allmänt intresse för ett specifikt fenomen och ett förutsättningslöst förhållningssätt (2018:89-90).

Etiska överväganden

I samband med att intervjuerna spelades in informerades respondenterna om uppsatsens syfte och forsknings-användningsområde; de frågades om de var okej med att bli inspelade; och informerades om att de kunde avbryta när de ville. Detta för att värna om god forskningsetik genom att uppfylla tre av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002:7–14): informationskravet, samtyckeskravet och nyttjandekravet. För att uppfylla det fjärde kravet, konfidentialitetskravet, hålls respondenterna anonyma vilket de informerats om både skriftligen och i samband med inspelningen av intervjun. Jag förklarade att jag skulle ge viss information såsom mellanstort förlag, jobbposition eller antal verksamma år, men att namn, kön, ålder och liknande identifierbar information skulle uteslutas. Valet att anonymisera gjordes för att säkerställa att respondenterna ”i största möjliga utsträckning ska skyddas från skador eller kränkningar i samband med att de medverkar i forskning” (Vetenskapsrådet 2017:12). Respondenterna informerades inte heller om vilka andra som ingår i studien.

Genomförande

Metoden kan delas in i fyra faser. I den första fasen valde jag, som diskuterats under *Material*, ut fyra respondenter, vilka kontaktades skriftligen med förklaringar om uppsatsens syfte och hur materialet ska användas. Alla fyra accepterade direkt, så inga ytterligare respondenter kontaktades.

I den andra fasen formulerades frågebatteriet parallellt med läsning av sekundärlitteratur, även om tankar från en intervju senare fick utveckla frågorna till nästa i den dynamiska process som kan sägas vara typisk för ”den tolkande intervjustudien” där forskningsfrågor kan justeras och frågebatteriet växa fram ur materialet i stället för att utgå från en specifik teori (Hallin & Helin 2018:74).

Den tredje fasen bestod av transkribering innan jakten på mönster påbörjades. Likheter och olikheter i synpunkter mellan de fyra respondenterna valdes ut tillsammans med svar som antingen förstärkte det sekundära materialet eller, än hellre, presenterade överraskande åsikter och därmed bidrog med nya perspektiv. Ett försök till att hitta en rättvis balans mellan översättarperspektiv och förlagsperspektiv har åtagits, även om åsiktsuppdelningen inte alltid följer en sådan snäv indelning.

Slutligen analyserades svaren med hjälp av uppsatsens teoretiska ramverk rörande effektivitet och status i enlighet med Naomi S. Barons respektive John B. Thompsons teorier om *the lure of efficiency* respektive *kapital*. Här lyfts blicken från det specifika materialet till en mer generell diskussion för att tillsammans med en överblick från *Tidigare forskning* placera resultaten i en större helhet.

5. Bakgrund och tidigare forskning

För att placera studien i ett forskningskontext kommer en kort översikt göras av vad som skrivits i ämnena: generativ AI, översättningsvetenskap och GAI-översättningar. Eftersom GAI är en ny teknik som lanserades med ChatGPT i november 2022 och fortsatt utvecklas sedan dess, är det ännu tunt med forskningsstudier runt GAI-översättningar. Förvisso har det publicerats en hel uppsjö med artiklar om GAI i relation till olika text- och bildbaserade yrken såsom författare, journalister, illustratörer, och även översättare, men då skrivna ur en journalistisk synvinkel mer än med ett tydligt forskningssyfte.

Ett viktigt undantag är Naomi S. Barons bok *Who Wrote This?* som publicerades i september 2023, mindre än ett år efter att OpenAI lanserade ChatGPT. Anledningen till att Baron kunde komma ut med en bok så snabbt (hennes deadline var redan i mars 2023) var att hon påbörjat boken i början av 2020, nära tre år innan ChatGPT lanserades. Under denna tid utvecklades AI enormt med lanseringen av DALL-E och Codex, innan det blev ChatGPT:s tur. Under Barons sista redigeringsrunda släpptes sedan Googles chatbot Bard, Microsofts Bing och, vid mitten av mars 2023, OpenAI:s nya version: GPT-4 (Baron 2023:xv). *Who Wrote This?* fokuserar därmed inte bara på GAI utan AI:s utveckling mer generellt. Enligt Baron har språk, alltsedan Alan Turing på femtiotalet, varit av stor vikt för AI-forskning och det är just stora språkmodeller (LLMs) som är grunden till ChatGPTs funktioner, vilket förklarar varför GAI passar extra bra för att generera text och översättningar (2023:x)

Intressant är att enligt Baron har både utvecklingen av stora språkmodeller och AI-forskning ofta varit driven av militära behov (2023:125), vilket påminner om Kittlers mediematerialism-teori om att all modern medieutveckling har ägt rum i eller i närheten av krigsteknologins utveckling och att tidens medietekniker formar kulturen (Kittler 2003:28). Det senare är en tanke som också reflekteras i Barons varning om att förändrade medievanor genom att förlita sig på GAI kan påverka språkets utveckling.

Who Wrote This? har ett vidare fokus än översättning och tar upp GAI:s generella funktioner i relation till skrivande och hur det kan påverka olika texttunga yrkeskategorier. Boken börjar med en översikt över utvecklingen av *literacy* innan den inriktar sig på den nutida situationen. Baron för fram flera intressanta diskussioner, men det är tydligt att forskningen fortfarande är i sin linda och att en stor del av boken skrevs innan ChatGPT. Hennes viktigaste argument är kanske varningen mot att förlita sig för mycket på AI i relation till mänskligt skrivande, och att beakta sig mot ”*the lure of efficiency*” – en teori som återfinns i bokens undertitel och som jag kommer att använda i min analys.

AI-forskning

Så vad är då generativ AI? Kortfattat är det artificiella intelligensmodeller som används för att generera nytt innehåll i form av skriven text, ljud, bilder eller videor. GAI bygger på inläring av mönster och struktur från olika träningsdata, där den genom efterapning sedan genererar ny data med liknande egenskaper. Maskinöversättning är i sig inget nytt. För att läsa ett Facebook-inlägg på ett främmande språk går det oftast att få det översatt med ett klick och de flesta har någon gång använt Google Translate. Men GAI är så mycket mer och även om den här uppsatsen inte handlar om hur AI-genererad översättning fungerar på ett tekniskt plan bör det dock lyftas, vilket till exempel Anders Törneholm (2023) och Stephen Wolfram (2023) gör, att GAI, såsom ChatGPT, är baserat på så kallade djupa neurala nätverk. Detta är ett koncept som har sitt ursprung på 1940-talet som en slags idealisering av den mänskliga hjärnans funktioner. Alldeles för tidigt då för att idén skulle kunna nå sin fulla potential fick forskarna vänta cirka åttio år på datorer som är ”effectively a million times faster” (Wolfram 2023:i). Den nutida utvecklingen har tillåtit ChatGPT att tränas på ”cirka 500 miljarder begrepp från böcker, webbarkiv och Wikipedia” som sedan finjusterats genom självinläring och genom att tränas av människor ”för att kunna ge så generella och träffsäkra svar som möjligt” (Törneholm 2023) och därmed generera ”meaningful human language” (Wolfram 2023:i).

Något som bör nämnas är att ChatGPT inte tänker själv. I stället försöker den att producera ”a reasonable continuation” av den text som matats in, där ”reasonable” härrör från en slags förväntad

median byggd på miljarder av hemsidor (Wolfram 2023:1). När ChatGPT skriver en text frågar den sig därför vad nästa ord bör bli, ”one word at a time” (1-2). Detta gäller även för översättningar vilket enligt Martin Kay i *Translation* (2017) har att göra med att de som utvecklade maskinöversättning inte förstod skillnaden mellan ’pedagogisk’ översättning – den slags metaphrase-översättning av ord för ord som lärs ut av språklärare – och professionell paraphrase-översättning där översättarens fokus är på författarens språk och berättelsens känsla (3-6) och texten översätts ”tanke för tanke” (Stålhammar 2015:109). För som Lina Wolff säger: ”Man översätter ju inte ett språk utan ett verk” (Mellin 2023).

Translation studies

Men vad är egentligen översättning? Som vetenskap är det inte lika ungt som forskning runt GAI, men det är ändå ett relativt ungt akademiskt ämne i Sverige. Tolks- och översättarinstitutet bildades först 1986, medan man fick vänta till 2013 innan översättning etablerades som forskarutbildningsämne (Svahn & Meister 2020:9). På grund av detta kan dock översättningsforskning från start sägas ha varit tvärvetenskaplig eftersom det vuxit fram som ämne tack vare att forskare från andra discipliner intresserat sig för fenomen som härrör till översättning (Meister 2020:15). Även på ett internationellt plan är forskning inom översättningens praktik och teori ett relativt nytt fält. Enligt Stefanie Stockhorst i *Cultural transfer through translation* (2010) har det endast forskats historiskt om det sedan 1980-talet, och då först med ett lingvistiskt perspektiv och med fokus på målspråk² och hur översättningar påverkade målkulturen (22). Detta trots att översättningar kan sägas vara mer eller mindre lika gamla som skriften, där ett av de mest kända tidiga exemplen enligt Kay är *Septuaginta*, den äldsta bevarade versionen av en grekisk helöversättning av Gamla Testamentet, som beställdes på andra århundrandet f.Kr (2017:12), medan Stålhammar nämner det sumeriska eposet *Gilgamesh* från andra årtusendet f.Kr. som det absolut allra första exemplet (2015:27).

Att det är ett ungt forskningsämne betyder dock inte att det saknas forskning och sedan 1990-talet har ett mer interkulturellt förhållningssätt genomsyrat arbetet där man tittat på hur texter påverkat utbyten av kulturell identitet (Stockhorst 2010:23). Denna kulturella inriktning startades av forskarna Bassnetts & Lefeveres ”cultural manipulation theory”. Idag finns det dock många olika inriktningar, vilket till exempel Claes Wahlin, i sin avhandling *Att anlita översättning* (2020), har gjort en gedigen genomgång av. Han nämner bland annat George Steiners *After Babel* (1992), som diskuterar ”hur en översatt text infogas i det mottagande litterära systemet och får en ny funktion” (23).

² Källspråk är det språk man översätter från och källtext är originaltexten. Målspråk är det språk man översätter till.

En annan studie som ger en bred översikt om tidigare forskning är Yvonne Lindqvist doktorsavhandling *Översättning som social praktik* från 2002. Lindqvist analyserar hur skillnaden i symboliskt kapital mellan förlaget Harlequin och nobelprisvinnaren Toni Morrison delvis kan förklara varför Harlequinserien *Passion* utsatts för en sådan hastigt och dåligt genomförd översättning – i stark kontrast till den noggranna översättningen av Morrisons verk – och hur denna översättning i sin tur bidragit till Harlequins dåliga rykte i Sverige. Lindqvist definierar översättning som ”en social praktik förankrad i en kulturell kontext, eftersom ingen översättare arbetar i ett vakuum och ingen översatt text tas emot i ett vakuum” (11), vilket är en intressant utgångspunkt i en uppsats om GAI-översättningar.

Forskning om GAI-översättningar

En hel del har skrivits om maskinöversättning där till exempel kan nämnas rapporten ”People plus machines” från 2020 (Publishers Association), boken *Artificial Intelligence in Libraries and Publishing* från 2022 (Pickering & Ismail), och även sista kapitlet i Kays *Translation* från 2017 (”7: Machine Translation”, 173-198) och i Phillips & Bhaskars *The Oxford Handbook of Publishing* från 2019 (”25: The Future of Publishing: Eight Thought Experiments”, 410-426). Dock är dessa texter publicerade innan lanseringen av ChatGPT vilket innebär att förutsättningarna till stor del förändrats.

Mer relevant, vid sidan av Baron, är därför enkäten ”AI Survey for Member Associations” som CEATL (European Council of Literary Translators’ Association) genomförde i november 2023. Organisationen har 36 medlemmar, inklusive svenska ÖSF, och ställde frågor kring ifall föreningarna har gjort uttalande om AI och litterär översättning (ÖSF svarade ja); ifall föreningarna har gjort någon undersökning kring användandet av AI (ÖSF svarade ja); ifall föreningarna rekommenderade användningen av AI till sina medlemmar (ÖSF gav ett neutralt svar); och ifall föreningarna har förhandlat med något förlag i relation till AI-översättningar (ÖSF svarade nej) (CEATL 2023:1-16).

Utöver enkäten från CEATL har inte mycket i forskningsväg skrivits om GAI-översättningar på den svenska förlagsmarknaden, även om Heurlin & Öbergs C-uppsats *Litteratur utan själ* våren 2023 gjorde ett tappert försök att få grepp om GAI-fenomenet från ett litteratursociologiskt perspektiv med fokus på AI-genererade texters litterära värde sett utifrån ett förlagsperspektiv. Uppsatsen ger en bra överblick över tidigare forskning med fokus på pre-generativ AI och dess relation till litterära texter.

Det som saknas i forskningen är ett svenskt perspektiv på hur GAI-översättning av skönlitteratur påverkar förlag och översättare, vilket den här uppsatsen ska försöka att fylla. För att perspektivera intervjumaterialet kommer två teorier att användas, som förklarar i nästa del.

6. Teori

I följande avsnitt kommer uppsatsens teoretiska utgångspunkter att presenteras. Först presenteras Naomi S. Barons teori om *the lure of efficiency* i relation till undersökningens frågeställningar och sedan John B. Thompsons applikation av Bourdieus teorier om fält och kapital.

The lure of efficiency

En översikt av Naomi S. Barons bok *Who Wrote This? – How AI and the Lure of Efficiency Threaten Human Writing* (2023) finns med i delen om *Bakgrund och tidigare forskning*. Här diskuteras endast den teori som Baron lyfter både i bokens undertitel och i prologen, och som sedan löper som en röd tråd genom boken: nämligen *the lure of efficiency* i relation till AI och mänskligt skrivande.

Baron skriver att ”the promise of efficiency through automation is alluring”. För förlag innebär effektivitet vid rutinuppgifter högre vinst vilket gör att förlag gärna eftersträvar liknande effektivitet även på ”non-manual labor like writing”. Och här uppstår enligt Baron problemet. Det är en sak att använda till exempel GAI för att översätta säljtexter och liknande, en helt annan att använda det för att producera texter eller översätta skönlitterära verk. Genom att förlita oss på AI riskerar vi både att ”...erode our unique writing voice ...” och att skära ner på text-fokuserade yrkeskategorier (xxix). Angående detta skriver Baron att ”the goal of human-centered AI is to improve human lives, not replace us”, men i effektivitetens namn (231) riskeras nu till exempel översättarens specifika röster att erodera. Även om GAI blir allt bättre på att producera människoliknande resultat, har maskinen inte den djupare förståelse för texters kulturella aspekter eller språkliga egenheter som en mänsklig textproducent. Modellerna kan simulera resultat, men förstår inte hur världen eller människorna däri fungerar (xxiii). Frågan är därmed om förlag, i effektivitetens namn, lockas till att använda modeller även till det arbete som GAI egentligen inte förstår sig på och hur detta kan påverka förlagens kapital?

Fält och kapital

Utöver *effektivitetsteorin* diskuterad ovan, använder jag Pierre Bourdieus teorier om fält och kapital från *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur* (2000), fritt anpassade för den moderna förlags- och bokmarknaden av John B. Thompson i *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century* (2010:3). Simone Murray lyfter i *The digital literary sphere* kritik mot Bourdieus teorier som inte tillräckligt flexibla för dagens digitaliserade och därmed delvis 'de-territorialiserade' bokmarknad, där den digitala demokratiseringen breddat möjligheterna till att

vara en del av de litterära fälten utan att behöva gå via elitistiska förlagsaktörer och deras monopol på symboliskt kapital (2018:18). Intressant kritik som dock inte påverkar den här uppsatsen eftersom fokus här är på förlag och deras förändrade översättningsmöjligheter och då fungerar kapitalteorin väl.

Enligt Thompson är en av fördelarna med att använda dessa teorier att det tydliggör de relationer, regler och kulturer som aktörer behöver förhålla sig till inom ett specifikt fält och därmed visar på bokmarknadens uppdelning i flera fält, varje med sina specifika spelregler, där aktörer positionerar sig till varandra beroende på vilken mängd de har av följande fem kapital – ekonomiskt, mänskligt, socialt, intellektuellt och symboliskt (2010:3-5). Av dessa fem skulle jag säga att tre är av extra vikt i diskussionen om AI-genererade översättningar. Först de två som Thompson utpekar som de viktigaste för förlagsbranschen eftersom de formar branschens struktur och ger förlag konkurrenskraft (9): det *ekonomiska* (förlag verkar till stor del välja GAI-översättningar av ekonomiska skäl) och det *symboliska* (av stor vikt vid diskussionen runt översättarens roll och status på det litterära fältet).

Det tredje kapital som jag skulle vilja inkludera i listan är det *mänskliga* eftersom det, trots att det inte diskuteras i någon större utsträckning när man talar om kapitalteori, i det här fallet riskerar stora implikationer eftersom ”the accumulated knowledge, skills and expertise” (6) av de som arbetar för förlag³ drabbas ifall översättare överger branschen på grund av att de villkor de sökte sig till branschen för – kreativitet och yrkesstolthet – faller bort. *Kapitalteorin* bildar därmed tillsammans med *the lure of efficiency*-teorin en viktig bas för att analysera det insamlade materialet.

7. Analys

I det här kapitlet diskuterar jag intervjuvaren utifrån mina frågeställningar och i relation till teorierna om *the lure of efficiency* och fält och kapital. Kapitlet utgår ifrån det empiriska materialet och de mönster jag där har kunnat urskilja, men följer frågeställningens struktur. Först analyseras intervjuvar i relation till den skönlitterära översättarens roll och status vid användningen av AI-genererade översättningar och hur översättarens symboliska kapital kan tänkas påverkas. Sedan analyseras intervjuvar där den översatta textens kvalitet diskuteras och jag funderar kring ifall förändrad kvalitet alls påverkar förlags kapital, speciellt gentemot läsarna. Slutligen diskuteras för- och nackdelar av GAI-översättningar från förlagssynvinkel, och hur GAI bäst kan införlivas i branschen.

³ Thompson skriver ”the staff employed by the firm” (2010:6) men detta bör även gälla frilansare då de flesta förlag idag använder sig av frilansare både för översättaruppdrag och uppdrag av redaktionell natur. Om det mänskliga kapitalet endast skulle gälla de som faktiskt är anställda av förlaget per se, skulle en stor del av förlagets arbetskraft inte kunna räknas med.

Översättarens roll och status

På engelska används termen *post-editor* för den redaktionella post-maskinöversättningstjänst som utförs av en redaktör eller, vilket är vanligast än så länge, en översättare. Som nämns i första fotnoten har ännu ingen term etablerats på svenska. Utöver att det gör det krångligare att prata om yrkesrollen, påverkar det yrkets symboliska kapital som till stor del utgörs av det erkännande och den respekt som en person erhåller (Thompson 2010:8). Med tanke på att varken de översättare som intervjuades för uppsatsen eller de som har intervjuats i ämnet av till exempel Ebba Sörhag (2024c) verkar nöjda med den teknologiska chock-utveckling som GAI inneburit, och att de som redan arbetat som post-editors minst sagt ogillar denna nya roll, skulle en svensk terminologi kunna återupprätta i alla fall en del av den nya tjänstens symboliska kapital både för de översättare som accepterar att ta post-edit-uppdrag och för den nya yrkeskår som flera respondenter antar kommer att arbeta med post-edit i framtiden. Respondent C – förlagschef som ännu endast testkört GAI-översättningar – tänker sig dessa uppdrag ”lite grann som en redaktör som jobbar med svenska texter idag” där post-edit redaktören, istället för att hjälpa en författare att rätta upp formuleringar, gör samma arbete med den maskinöversatta texten. Och det lär snabbt bli allt fler post-edit uppdrag då till exempel Respondent D – innehållschef på ett förlag som använder sig av GAI-översättningar sedan ett år – berättar att de förvisso fortfarande kör traditionell översättning ”men i väldigt liten skala och den lär försvinna inom det närmsta”.

Anledningen till att Respondent D:s förlag började med GAI-översättningar var ekonomisk och trots att Bokfabrikens vd Lasse Brahme nämner ett dubbelt incitament i dels det ekonomiska, dels bristen på översättare vid behov av snabb översättning (Lønner 2023), verkar det ekonomiska generellt ha störst tyngd. Även om marknaden, tack vare strömningstjänsterna, har sett en total ökning av intäkter för översatt skönlitteratur mellan 2018-2022 med drygt 30 procent, har översättningar generellt haft det svårt på grund av den höga initialkostnaden (Laxgård 2023a). Detta har medfört att det blivit svårt att finna lönsamhet när marginalerna samtidigt pressats av den dubbla utmaningen: ökning av det totala bokutbudet i kombination med att efterfrågan på översatta titlar från engelska minskat (Sörhag 2024a). Den minskade efterfrågan är inget nytt enligt Volantes grundare Tobias Nielsén, men det har blivit en allt tydligare trend att ”svenskarna köper allt mer engelska utgåvor – på de svenska översättningarnas bekostnad”. Därför frågar sig Volante innan de köper rättigheter om den svenska boken kan komma att sälja eller om målgruppen har gått över till engelska (Laxgård 2023b).

Utöver den ekonomiska aspekten finns det också en oro för att översättarna, även vid betalning för

traditionell översättning, kan använda samma GAI-programvara som förlagen. Respondent D säger att ”även om vi inte vill misstro våra översättare” kommer det på grund av denna risk att bli allt svårare att använda traditionella översättningar. Respondent C delar till viss del oron och tror sig ha sett att maskinöversättning använts till ’bakvagnen’, alltså noter och sånt, även om ännu inte för skönlitterära texter. På hans förlag har de dock valt ett annat tillvägagångssätt och skrivit in i avtalen att översättare måste upplysa förlaget innan de använder AI. Detta dels för att få koll men mest eftersom förlaget har avtal angående AI-användning som de måste respektera gentemot författare och utländska förlag.

Det kan tyckas avlägset i relation till etablerade översättare att tänka sig att de självmant skulle välja att använda GAI, eftersom de flesta som talat om post-edit är negativa. Det talas om översättares ”creativity being squelched” (Baron 2023:223) och att arbetet inte är ekonomiskt gångbart om man lägger ned nödvändig tid för att känna sig nöjd med slutprodukten (”Sara” i Sörhag 2024c). Respondent A berättar dock om en kollega som använder GAI i sitt översättningsarbete och förklarar att det inte rör sig om en nybörjare som ”försöker fuska sig fram” utan ”en prisbelönt, duktig, jäkligt erkänd översättare”. Avslöjandet gör det lättare att förstå förlagens oro, även om Respondent A påpekar att om ett förlag får en text av samma kvalitet som om den översatts traditionellt, men att de får texten snabbare på grund av att översättaren använt GAI, borde de bara bli nöjda över ett snabbare utfört arbete och betala som för en traditionell översättning.

Många förlag verkar dock inte tänka i dessa banor, utan utöver en tidsmässig effektivisering av översättningsarbetet eftersträvar de även en ekonomisk effektivisering. Kristoffer Lind nämnde till exempel i en intervju i mars 2023 att de då betalade ”kanske 70 procent av vad en vanlig översättning skulle kosta” eftersom utvecklingen av GAI-översättningar hade en kostnad och det var ”ganska mycket handpåläggning”. Han hoppades att kostnaderna snart skulle lätta (Lönner 2023), men ett drygt år senare lyfte Lasse Brahme att problemet med de AI-genererade översättningar de köpt in inte är kvaliteten ”utan att det inte är tillräckligt priseffektivt” (Sörhag 2024a). Här blir det tydligt att det ekonomiska kapitalet trumfar det symboliska. Samtidigt verkar de flesta av de som arbetat med post-edit inte heller hålla med Respondent A i hans tankar, även om de troligen skulle vara lite mindre negativa om post-edit-uppdrag gav ett arvode jämförbart med det för traditionell översättning mot att de levererade snabbare. Men frågan ställer sig hur pass mycket snabbare de skulle kunna leverera om målet var att lämna ifrån sig en produkt av likvärdig kvalitet? Flera översättare har efter post-edit-uppdrag nämnt att det inte bara hade blivit bättre att översätta från grunden utan att det även är tveksamt om processen med GAI och post-edit ens är snabbare (Mellin 2023). Respondent B sa i sin

intervju att den AI-översatta texten ”skapar merarbete, tar längre tid” och att hen ”vill bara skriva om alltihop från början och göra översättningen för hand, egentligen”.

Det Respondent A är inne på är dock kanske att översättare som använder GAI-assisterad översättning under sin privata arbetsprocess använder det mer som ett verktyg än en komplett AI-genererad översättning. Respondent A säger förvisso att hen inte ser någon anledning till att inte använda AI ifall det ger ett ”tillräckligt bra resultat”, men nämner samtidigt att hen själv inte för närvarande ser det som tidsbesparande. Dessutom tror hen inte att AI ”kan vara särskilt behjälpligt med lyrik och kvalificerad skönlitteratur”. Däremot lyfte hen att vissa kollegor arbetar med AI för att generera egna ordlistor som hjälp för att konsekvent använda samma ord, vilket kan underlätta arbetet.

Åsikterna går isär angående hur pass användbart GAI är vid skönlitterär översättning, men det som med viss säkerhet kan sägas är att den tidsram som post-editors arbetar under inte tillåter dem att få fram en översättning som de känner sig stolta över. Respondent B berättade att hen därför använde pseudonym för de verk där hen arbetat med post-edit men står namngiven som ”översättare”, dels på grund av de oklara juridiska frågorna kring vem som egentligen äger upphovsrätten – bolaget som erbjuder översättningstjänsten eller post-editorn – dels för hålla isär post-edit-uppdrag från vanliga översättningsuppdrag, ”för det är två helt olika saker”. Det är tydligt att Respondent B inte är stolt över post-edit arbetet och har sett sitt symboliska kapital kraftigt minskat. Hen har följaktligen tagit en paus från post-edit-uppdrag, då det från och med 2023 varit ”mest AI-översättningar som erbjuds, speciellt från de digitala förlagen”, och det senaste halvåret endast varit det.

Missnöjet med post-edit-uppdrag dominerar bland de översättare som arbetat mot förlag, medan de som arbetat direkt för AI-företagen verkar mindre benägna att tycka att det är dåligt betalt då de ”väger ersättningen mot arbetsbördan och anpassar sig därefter” (Sörhag 2024c). Kanske har det att göra med olika förväntningar på arbetet, speciellt för de översättare som tidigare översatt traditionellt för ett förlag och nu endast erbjuds post-edit uppdrag, medan någon som ”Albin”, som arbetar direkt för ett AI-översättningsföretag, menar på att han är anställd för att redigera, inte översätta och det därmed är ”svårt att jämföra ersättningsnivåerna. Det är två helt olika jobb” (Sörhag 2024c).

Vad som än ligger bakom avspeglar missnöjet sig i att flera översättare nu funderar på att byta bransch. Melina Spanoudi (2024) varnar för att den senaste rapporten från Society of Authors visar att nära tre fjärdedelar av brittiska översättare oroar sig för sin framtid på grund av AI. Respondent B berättar att även svenska kollegor är oroliga, ”speciellt de som har jobbat mycket för de digitala förlagen, som är ganska nya i branschen”, och att hen, precis som många andra, har kollat på alternativ

som att utbilda sig vidare. Att översättare funderar på att överge branschen är kanske inte så konstigt med tanke på vad översättaren Kalle Hedström Gustafsson skriver i ”AI kommer att ersätta alla oss översättare” (2024). Han börjar artikeln med: ”Vi översättare borde ha panik. Jag har det i alla fall”, och förklarar sedan att yrket är på väg att försvinna på grund av den snabba utvecklingen och det endast är en tidsfråga innan AI är ”tillräckligt bra för all litteratur”.

En darwinistisk syn vore att se detta som en slags marknadens självreglering om nu GAI ändå snart helt kan ta över översättningsarbetet. Respondent B frågar sig dock: "Varför ska man rationalisera bort det yrket?" Även om hot om en förlorad yrkeskategori kan kännas som något långväga in i framtiden, kan det vara värt att fundera över vad som kommer närmast i *the lure of efficiency*? Baron varnar för att om vi tillåter AI att ta över alltför många av våra skrivande uppgifter, så behöver vi fundera över vilka mänskliga jobb som alls kommer att finnas kvar (2023:xi) och hur förlusten av vissa yrkeskategorier kan komma att påverka branscher på ett större plan. Förlusten av översättare skulle, som vi kommer att se, innebära en förlust av mänskligt kapital på flera plan än endast den språkliga expertis som fortfarande behövs vid post-edit-fasen för att säkra textens kvalitet.

Respondent C menar dock på att hellre än att rationalisera bort översättaryrket från branschen kanske det som krävs är en ny sorts översättare som kan ”översätta, inom citattecken, betydligt fler böcker och ändå komma upp i en vettig ersättning”. Kanske det är den slags kompromiss branschen behöver mellan Respondent A:s förslag på full betalning även till översättare som använder AI i sitt arbete, men levererar en bra text, och förlagens nuvarande arvode för post-editors på runt en fjärdedel av det för traditionell översättning. En slags win-win, där översättaren förvisso åtminstone delvis behöver använda AI för att skynda på arbetet men samtidigt kan få en skälig lön för uppdraget och kan komma ut med en slutprodukt som hen ändå kan känna sig nöjd med. Frågan är dock vilka valmöjligheter som ens finns. Respondent D drar paralleller till det stora skifte som journalistiken gick igenom med digitaliseringen av tidningar där man har ”fått anpassa sig och navigera runt liksom hur fältet har ändrats, och jag tror att det kommer att vara samma sak med översättning och litteratur”. Respondent D tror inte att yrkeskategorin översättare kommer att försvinna, men att det kommer att se annorlunda ut. Hen föreslår att översättare behöver bestämma sig för vilken sorts ambition de har: om de vill jobba mycket eller om de vill jobba med ett verk i taget som de brinner för.

Här kommer vi in på *fältteorin*. Thompson skriver om att förlagsbranschen inte består av ett fält utan av ett pluralitet av fält, där varje fält delvis följer sina egna spelregler (2010:4). Enligt Bourdieu finns det två principer som driver kulturvärlden där den ”autonoma” är konst för konstens skull, där

drivkraften är symbolisk och man inte riktar sig till den 'breda publikens' smak, medan den "heteronorma" drivs av kommersiell framgång (2000:316-7). Kanske segregeringen mellan dessa fält, när det gäller både förlag och yrkesverksamma inom översättning, kommer att bli än mer uttalad, speciellt mellan autonoma så kallade "passionsprojekt" och mer heteronorm genrelitteratur. Där fältet med engagerade översättare och förlagspersonal ger ut litteratur som ofta inte är kommersiellt gångbar utan drivs av passion för språk och innehåll, och överlever genom stipendier och genom att de verksamma åtminstone delvis tjänar pengar genom andra arbeten. Både respondent A och B har redan drivit sådana passionsprojekt vid sidan av betalande uppdrag, men troligen kan framtiden komma att fördjupa gränsen mellan dessa fält, där traditionella översättare finns kvar på det ena fältet, medan det andra utvecklar nya yrkeskategorier för det post-edit-arbete som majoriteten ändå verkar övertygade kommer att fortsätta behövas. Respondent B tror att det i framtiden inte kommer att vara översättare som gör post-edit utan andra människor. Respondent A är inne på samma linje och spår att om tio-tjugo år är det inte längre "den där glädjen och stimulansen i att översätta" och "verkliga grotta ner sig i detaljer och kulturella kontexter i olika språk" som drar personer till yrket, utan översättare kanske blir ersatta av språkgranskare eller andra som gillar svenska mer än att kunna flera språk.

Översättaren och författaren Jhumpa Lahiri skriver att: "I think of writing and translating as two aspects of the same activity, two faces of the same coin ..." (2022:8) och Cecilia Berglund Barklem är inne på samma spår när hon säger att översättning är ett hantverk (Mellin 2023). I linje med dessa synsätt säger Respondent A att akten att gå från att traditionell översättning till post-edit blir en glidning från en "skapandeprocess" till en "redaktörsprocess" och kanske är den process som nu sker helt enkelt ett skifte från 'artist' till 'arbetare' där "the labourer is employed by the capitalist as an anonymous production factor" medan "the artist is a named individual with unboundable creativity and talent" (Ryan 1992:28 i Banks 2007:9). Ett skifte som passar in med Mark Banks argument om att kulturvärlden genomsyras av ett större ekonomiskt fokus där "the logic of rationality" tar allt större plats från kulturens tidigare fokus på "pure aesthetics" (6).

Enligt Respondent B är det värsta med AI-genererade översättningar just att det tar bort ett "eget skapande av text men inom väldigt specifika ramar". Resultatet blir ett tråkigt arbete där det är "omöjligt att göra ett bra jobb", samtidigt som det är stressigt då den AI-genererade texten skapar merarbete för sämre betalt, och det hela "känns lite lönlöst, lite hopplöst" och egentligen vill hen bara göra om hela översättningen på traditionellt vis. Respondent B:s upplevelse är inte underlig om det stämmer som översättaren Heather Clearly sagt att "most studies find that neural machine-translation

models can translate only about 30 percent of novel excerpts—usually simple passages—with acceptable quality”. Anledningen är att översättning inte är en exakt vetenskap utan ofta en fråga om det minst dåliga alternativet för att bevara textens röst och känsla, en kompromiss som endast kan nås tack vare översättarens erfarenhet och kreativitet och som AI inte har verktygen för (Klemin 2024).

Respondent D tror att viss traditionell översättning alltid kommer att existera då de översättare som har gjort en karriär på sin tonalitet – och alltså kan sägas ha ett högt symboliskt värde – fortfarande kommer att vara eftertraktade. Även i framtiden kan vi alltså tänka oss att vissa böcker kommer att översättas traditionellt, precis som vissa ljudböcker kommer att spelas in av populära inläsare medan andra får ”kostnadseffektiva och snabba AI-lösningar”. Enligt Mellin (2024) löper ”en lyxtrend och en budgettrend” parallellt i ljudboksbranschen, även om Kristoffer Lind föreslår att denna utveckling kan komma att bromsas beroende på konsumenternas respons. Dock tror Lind att konsumenterna är mer skeptiska inför AI-lösningar när det gäller inläsning än för översättningar (Lönner 2023). Hur det än är med det så verkar lyxtrend versus budgettrend även gälla val av översättningsmetod. På lyxsidan återfinns till exempel nobelpristagare som sålt miljontals böcker eftersom de kan förväntas sälja tillräckligt för att täcka kostnaden för en traditionell översättare. På budgetsidan återfinns titlar som kanske endast når några hundra läsare. De senare får nöja sig med att bli AI-översatta, men samtidigt skulle de annars troligen inte bli översatta alls enligt Linus Larsson (Mellin 2023). Diskussionen påminner om Lindqvists analys av Harlequinserien *Passion* och Toni Morrisons verk, som togs upp under *Tidigare forskning*, och hur en snabb översättning av undermålig kvalitet påverkade både seriens och Harlequins rykte i Sverige. Detta visar på att skillnad i kvalitet mellan översättningar – beroende på vem som utför dem och hur lång tid de har på sig – inte är ett nytt fenomen och att valet, både historiskt och idag, beror på en blandning av symboliskt och ekonomiskt kapital. Genrelitteratur – och då kanske speciellt litteratur skriven av kvinnor för kvinnor om kvinnor, som över tid haft låg status (Nilson 2017:22) – anses generellt ha otillräckligt symboliskt kapital för att meritiera en mer noggrann översättning, även när boken i fråga är en bästsäljare på källspråket.

Samtidigt är det när det gäller AI inte endast en fråga om symboliskt eller ekonomiskt kapital utan även om vad som fungerar bäst att översätta. Respondent A lyfter att berättelser som har ett mer komplicerat språk med mycket undertext, ”intressant meningsbyggnad”, ”inskjutna bisatser” och som dessutom kanske inte följer en traditionell dramaturgi, är svåröversatt för dagens AI-nivå. Respondent D bekräftar detta och säger att berättelser ”där språket är den bärande faktorn” fungerar dåligt och att om det ”har en särskild karaktär som är svår för maskinerna att efterlikna” så ”måste man nyansera hur

man jobbar med dem mer”. Respondent C lägger till ”humoristiska texter, om du har en experimentell svenska eller om du skriver lyrik, eller där liksom varje enskilt ord har väldigt stor betydelse för satsmelodin” som krävande en mänsklig översättare, åtminstone i närtid. Norstedts förlagschef Håkan Bravinger lyfter idén att ”verkshöjd är ett ledord här” (Sörhag 2024a) och enligt Respondent A behöver den sortens text en ”tolkningsnivå, som är någon mellanmänsklig grej” vilket ligger utanför det som maskiner har koll på. Bravinger håller med om att komplicerade översättningar är för svårt för en AI, men att ”den mer kommersiella litteraturen är lättare” då den ”är ofta rakare i sin stil” (Sörhag 2024a). Enligt Respondent D ”så fungerar det ju faktiskt ganska utmärkt” med ”klassisk spänning till exempel eller klassisk feelgood, som är ganska rak kronologisk berättelse och ganska rakt språk”. Att viss litteratur lämpar sig bättre för AI-översättningar verkar alla vara överens om, även om åsikterna skiljer sig angående om AI alls bör användas för skönlitteratur. Konsensus verkar också råda bland respondenterna angående att mänskliga översättare fortfarande behövs för viss sorts skönlitteratur och att de mer erfarna översättarna därmed kan tänkas fortsätta vara eftertraktade.

Att så är fallet borde bokbranschen hoppas på eftersom förlusten av yrkeskategorin översättare inte enbart skulle innebära förlust av en lång tradition som berikat det svenska språket och byggt broar, genom att översättningar ”tillför kunskap om andra kulturer och tankesätt, utökar litteraturen med nya genrer, berikar språket med nya begrepp” (Stålhammar 2015:14). Dessutom skulle det mest troligen innebära en minskning av bredden på utbudet av översatt skönlitteratur. Översättare introducerar ofta nya pärlor som de tror kan tänkas passa målspråket och både Respondent A och B nämner att en av riskerna inför framtiden med AI därmed är att diversifieringen av det översatta utbudet blir sämre, då verk som inte är bästsäljare har svårt att hitta till den svenska marknaden utan ”översättarens passion för litteraturen” (Respondent B). Dessutom kommer man inte ha översättare som lyfter verket på bokmarknaden och post-editorn kan inte förväntas ha samma marknadsförings-incident.

Kanske än viktigare är att det litterära ekosystem, som idag tillåter en marknad med översättare av kvalificerad litteratur, kommer att urholkas om översättarna av genrelitteratur helt ersätts. Det skulle av dubbel anledning innebära en stor förlust av mänskligt kapital för fältet av översatt skönlitteratur. Respondent B påpekar att även kvalificerade översättare behöver komma in i branschen på något vis – vilket de ofta gör genom att översätta genrelitteratur. Sedan förklarar hen att kvalificerade översättare ofta behöver varva de mer utmanande böckerna med ”en del Nora Roberts och deckare för att klara sig”. Utan dessa enklare uppdrag kommer troligen även en hel del översättare av kvalificerad skönlitteratur att sluta eftersom de inte längre kan dryga ut kassan och då de generellt redan är väldigt

beroende av stipendier, inte kan förväntas ersätta förlorade översättningsuppdrag med fler sådana. Respondent A nämner att hens inkomst till hälften består av stipendier och att hen har tagit en del fackboksöversättningar för att dryga ut kassan. Uppdrag som alltmer riskerar att försvinna.

Hur har vi då hamnat här? Kanske för att, i enlighet med den översättarens enkätsvar som Baron citerar, "the [job] threat to translators is MOSTLY due to non-translators not understanding how to judge the quality of AI translation" (2023:230). Elin Svahn är inne på samma spår när hon förklarar att eftersom översättning upplevs ha en "allmän och tillgänglig karaktär" tror sig alla kunna ha informerade åsikter om branschen (2020:145). Det symboliska kapitalet för den "vanliga" översättaren är lågt då folk inte förstår att översättning är mycket mer än att, som Respondent B säger, göra en "karbonkopia av texten till svenska". Det är ett konstnärligt arbete med egen verkshöjd där ord vägs på guldvåg och översättaren försöker få texten att flyta och dialogerna att låta trovärdiga och tidsenliga. Men även om det är ett konstnärligt arbete, är det en "structured economic activity" och inte något som översättare kan förväntas göra bara för "fun" eller som en "pleasurable vocation" (Banks 2007:8). Här ligger problemet för översättaren, när hen nu står i valet mellan att arbeta enligt sin kallelse med väldigt lite betalt, eller göra ett arbete där hen förvisso får betalt, men där kvaliteten urholkats av AI-översättning och tidspress. Enligt Respondent B har skillnaden i texters kvalitet aldrig varit lika stor som nu, även om det alltid funnits skillnader mellan den tid som tillägnats olika litteratur.

Textens kvalitet

När man pratar om GAI:s påverkan på förlags- och bokmarknaden i relation till översättningar av skönlitteratur från ett kvalitetsperspektiv, blir den första frågan: Är det verkligen så stor skillnad mellan traditionell och AI-genererad översättning efter att post-edit-arbete utförts? Enligt de förlagschefer som ingår i studien så verkar svaret vara nej. Eller åtminstone, inte tillräckligt stor för att det ska avskräcka varken förlag eller läsare. Respondent D berättar att de började titta på hur programvaran förbättrats våren 2023 och då insåg att den var tillräckligt bra för att använda mellan skandinaviska språk, dock alltid åtföljt av en mänsklig redaktör och korrläsare.

På översättarsidan är dock åsikten en annan. Johanna Svartström, facklig informatör i översättarfrågor på Sveriges författarförbund, säger att "förlagen har fått stå oemotsagda när de påstår att det här är någonting som fungerar bra. Det gör det inte. De AI-översättningar som getts ut hitintills håller en enormt låg nivå och är rena amatöröversättningarna" (Mellin 2023). Respondent B håller med om den undermåliga kvaliteten och tillägger att det tar längre tid att göra en bra post-edit än att

översätta ett verk, samtidigt som en post-editor endast får betalt en fjärdedel (och det på en lön som redan inte är speciellt hög⁴) något som bekräftas av ”Sara” i Sörhags intervjuartikel (2024c). Det innebär att de som arbetar med post-edit endast kan ta bort det allra värsta samtidigt som det enligt Respondent B är mycket svårare att försöka förbättra en maskinöversatt text mot att göra det samma för en text översatt av en dålig översättare där det åtminstone finns en ton, en röst. Enligt hen är det ”två helt olika villkor, utgångspunkter”, eftersom att AI översätter var mening för sig – varje ord enligt Wolfram (2023:1-2) – vilket gör det till ”ett sammelsurium av lösningar i stunden” (Respondent B). En mänsklig översättare förmedlar mer än bara ord från en ordbok (Baron 2023:82), medan AI ”gravitates to words and grammatical structures appearing most frequently in the data on which the program is trained”. Det betyder att språkliga finurligheter i källspråket riskerar att bli ”washed out” (126) vilket går emot översättarens devis att man inte bör ”släta ut och normalisera” (Stolpe 2018:162). Genom normalisering påverkar man både läsares upplevelse och målspråkets utveckling då språket inte moderniseras på samma vis som det, enligt Respondent A, historiskt har gjorts tack vare att traditionella översättare ”hittar nya ord” för de ”neologismer ... som är påhittade på utrikiska”.

Robert Casten Carlberg, vd och medgrundare av Nuanxed, håller inte med om att hur översättningen görs skulle påverka kvaliteten, utan lyfter att det viktiga för en bra översättning är vem som arbetar redaktionellt med den. Han säger ”att det krävs en substantiell handpåläggning och redaktörsarbete för att få liv i en maskinöversatt text” (Sörhag 2024b). Detta citat är intressant eftersom det både visar på att det problem som Respondent B lyfter – angående att arvudet för post-edit inte är tillräckligt för det arbete som behöver göras – verkar stämma, och på den ”platthet” i den AI-översatta texten som både Respondent B och till exempel Baron (2023:4) berört. Som diskuterats tidigare är problemet kanske mindre att AI-översättningar är oanvändbara för att få fram en bra slutprodukt, och i stället att en del förlag i effektivitshets snålar in på arvudet för post-edit-arbete så att den nödvändiga redaktionella ’handpåläggningen’ avbryts innan textens ’liv’ väckts.

Att en sådan ordentlig handpåläggning eller gedigen originalöversättning behövs, har att göra med att litterära översättningar kräver mycket bredare kunskap om källtexten än bara förståelse för språket. Översättaren behöver veta hur källkulturen fungerar, hur den är uppbyggt politiskt (Kay 2017:193), när det anspelas på kända citat och, kanske viktigast, för att kunna spegla varierande stilnivåer, något som Stålhammar skriver är det som är svårast att förmedla (2015:19). För att uppnå ekvivalens för

⁴ CEATL genomförde 2009 en undersökning bland sina tiotusen medlemmar som visade att majoriteten ”tjänade ca två tredjedelar av genomsnittslönen för de anställda inom industri- och servicesektorena” (Stålhammar 2015:34).

målspåkets läsare behöver översättaren förstå om källspåkets läsare uppfattar texten som avvikande mot eller karaktäristisk för källkulturen (105-6).

Samtidigt räcker det inte att bara ”förstå” källtexten utan översättaren behöver också kunna ”hära originalets klang och rytm” och därmed reflektera originalets form (Gustafsson 2018:63). Enligt Respondent A är översättning en ”väldigt djup form av läsning” där översättaren behöver förstå texten minst lika väl som författaren, medan Respondent B lyfter att översättaren behöver ”kontextuell kunskap om vad det står” och om det behöver förklaras närmare, eftersom varje översättning, enligt Wahlin, ”färgas av den tid och plats som den frambringas i” (2020:18). Detta är sånt som AI inte kan utvärdera vilket förklarar den upplevelse som ”Sara” (Sörhag 2024c) hade vid arbetet med sin första AI-översättning. Hon tyckte först att det såg ut som okej svenska, men insåg vid närmare studie ”att det fanns väldigt många felöversättningar”. Maggie Andersson, i samma intervju, gav upp redan efter fem sidor då hennes ”egen språkkänsla påverkades negativt av det osvenska språket”, vilket ledde till så stor misstänksamhet inför texten att hon ”till slut ifrågasatte även det som var rätt”.

Baron lyfter som ett av AI:s problem att det blir svårt att ”think outside the box” när man ska arbeta i en maskinproducerad text (2023:223) och att post-edit-arbete ”makes you a bit lazy (132). Respondent A är inne på samma sak och säger att ”om jag får en producerad text från AI, som är, vad ska man säga, habil, så kanske jag lättare tänker att det funkar”. Det här är ett problem som kan behövas tas i beaktning, speciellt då Respondent D lyfter att ansvaret att färglägga texten ligger hos post-editorn som behöver ”se till att just tonalitet hålls så att stilen känns igen”. På Respondent D:s förlag insåg de snabbt att de behöver redaktörer som både kan ursprungsspråket och har koll på det kulturella. Enligt Respondent D är något de lärt sig från digital utgivning att om de inte gör ett bra arbete och det blir en dålig produkt blir det en förlustaffär, trots den billigare översättningskostnaden. Hen säger att det digitala har visat att ”bara för att saker liksom går snabbt så behöver det inte vara dålig kvalitet”, men för det måste texten visas hänsyn genom ”att där är flera ögon på”, vilket den billigare maskinöversättningen också ger ekonomiskt utrymme för. Enligt Respondent D är det viktigt att inte ”liksom bli snål och tänka att nu ska jag tjäna en massa pengar, för det är ju ändå kvalitet som kommer att avgöra, tänker jag”. Förlaget tänker därmed, trots att de försöker effektivisera sin översatta utgivning, även på sitt symboliska kapital, även om det verkar vara i syfte att i längden stärka det ekonomiska kapitalet. De är inte heller ensamma om att släppa en del av *the lure of efficiency* för att säkra det symboliska kapitalet. Lasse Brahme berättar att när Bokfabriken använder den AI-genererade

översättningstjänsten Nuanxed har först tjänsten ”en redaktör som sitter och pillar i texten och sedan har vi en redaktör som gör samma sak” (Lönner 2023).

Enligt Martin Kay kan en mänsklig redaktör förvisso hjälpa till att minska behovet av en riktigt bra första-översättning, men han varnar för att det kan bli svårt att hålla en bra kvalitet överlag eftersom det blir mycket mer arbete. Dessutom är många av de problem som uppstår ”of a trivial kind that would never arise in the work of a human translator” (2017:195), vilket förklarar varför post-editing blir både så jobbigt och tråkigt som Respondent B nämnt. Enligt både Fri Tankes vd Christer Sturmark (Lönner 2024) och Lasse Brahme (Sörhag 2024a) kommer AI i framtiden bli så pass mycket bättre att den kommer att kunna göra kvalificerade översättningar av finlitteratur och göra ett lika bra arbete som den idag gör med genrelitteratur. Respondent B oroar sig dock för att ”mätstickan för vad som är god översättning ruckas, snarare än att översättningen blir väldigt bra” och tror ”att det är väldigt lång tid kvar tills innan det blir en likvärdig prestation”. Hen fortsätter med att dra en parallell till de digitala förlagens framväxt och den massproduktion av böcker som det fört med sig, och ser då AI som ett verktyg i den processen där det enligt hen är ”väldigt lite fokus på kvalitet eller någon slags urvalsprocess. Det är mer att försöka ta så mycket som möjligt, tråla och ut med det”.

Dock är det intressant att notera att läsarna, enligt Respondent D, inte har reagerat negativt alls på de verk som AI-översatts. Respondent B tror dock att även om läsarna inte bryr sig, och kanske till och med tycker att språket på ”en ganska dålig maskinöversättning” är bra ”för att de uppfattar att den ligger nära engelskan”, så påverkas de av språknivån, och att genom att låta AI ta över en viss typ av litteratur så går vi mot ”en större segregering i språket”. Frågan är kanske därmed om förlagen i längden vinner på det fokus på ekonomiskt kapital som AI-effektiviseringen innebär, eller om det finns risk att läsarna antingen tappar intresset för att läsa om de stöter på för mycket litteratur med undermåligt språk, speciellt när det som idag generellt inte är märkt som AI-översatt, eller övergår till att läsa på originalspråk. I alla fall när det gäller engelska, det största källspråket.

Branschanpassning

Vad är det då som gör att vissa förlag redan har anammat GAI-översättningar? En av anledningarna kan troligen återfinnas i den digitala utvecklingens etablering – där ljudböcker har slutat vara ”severable appendages to a properly print-focused literary universe” (Murray 2018:3) och nu innehar en betydande del av marknaden och där serier, och då speciellt de som ges ut med korta mellanrum mellan delarna, går extra bra. Läsarna förväntar sig numera snabba uppföljningar mellan olika delar av

en serie vilket innebär att när ett förlag köper rättigheterna till en författares verk är det en stor fördel om de kan publicera böckerna med korta mellanrum. Tidigare var det vanligt med ett år mellan utgivningarna men det har med den nya, *Netflixerade*, vanan ändrats. Ett tydligt tecken på detta kunde ses i ljudboksfenomenet hösten 2023, då bokförlaget Word Audio Publishing (WAPI) släppte de första tio delarna av serien *Döden i December* av Caroline och Leffe Grimwalker med endast ett par veckors mellanrum, och seriens alla böcker hamnade på strömningstjänsternas tio-i-topp listor.

Att se GAI-översättningar som vägen framåt verkar än så länge dock mest gälla förlag med fokus på kommersiell, speciellt digital, utgivning (Lönner 2023), där Lind & Co och Bokfabriken var bland de första att officiellt deklarerat att de testade GAI-översättningar (Källén, 2023), med preciseringen av Kristoffer Lind att de endast använder det för genrer som deckare och romance (Aslanyan, 2024). Dock har även Natur & Kultur och Bonnierförlagen berättat att de undersöker GAI-översättningskvalitet och även om de än så länge inte ansett den tillräcklig anser de att det endast är en fråga om tid och att översättare och förlag bör fundera över hur de ska arbeta med verktygen (Sörhag 2024a).

Enligt Respondent D innebar lanseringen av GAI att det plötsligt fanns ”möjligheter där man tidigare såg att kalkylen var ganska tuff, men där man faktiskt kan chansa mer” och att ”det är ju så att ju mindre risk du har, desto lättare är det att ta dem”. För förlag som specialiserar sig på digital utgivning öppnar GAI upp för experiment eftersom just översättningskostnaden tidigare varit en stor del av den totala produktionskostnaden. Enligt Henry Jenkins betyder Chris Andersons teori om *den långa svansen* – där förlag har allt fler titlar i sina backlist – att det kommer att vara ”de företag som genererar det mest diversifierade innehållet och gör det tillgängligt till de lägsta priserna som gör de stora vinsterna” (2012:260). Eftersom GAI-översättningar hjälper till att driva ner priset innebär det att förlag som väljer AI kan få en titel att gå runt trots färre lyssningar och i teorin kan satsa även på sådant som inte är garanterat att sälja så väl, såsom en författares tidigare titlar eller nya genrer. Enligt Respondent D så ”...skulle man kanske kunna testa en genre som är populär i ett annat land som inte har nått Sverige ännu, eller som inte har lyckats i Sverige, för att det blir inte lika mycket att förlora om det nu skulle floppa”, en möjlighet som hen tycker är en väldigt rolig del av utgivningen.

En sådan möjlighet låter lovande även för andra genrer än de som än så länge har varit i fokus för GAI-översättningar. Som redan diskuterats i tidigare analys-kapitel är det intressant att fundera kring om GAI-översättningar med tiden kommer att användas för all skönlitteratur eller om det kommer att fortsätta att användas enbart för några specifika genrer och om detta kan tänkas påverka hur dessa genrer uppskattas av läsarna. I *Översättarens roll och status* drogs likheten till hur Harlequin

uppfattades i början när förlaget kom till Sverige då undermåliga, alltför snabbt utförda översättningar gav det ett dåligt rykte som sedan hängde efter förlaget i många år. Det här är en risk som de förlag som funderar på, eller redan börjat, att använda AI-genererade översättningar bör tänka på eftersom det symboliska och ekonomiska kapital som ett gott rykte ger inte är något man lättvindigt vill förlora.

I *Textens kvalitet* diskuterades det runt hur AI-genererade översättningar blir ”platta”. I intervjuerna lyftes att AI-översättningar kan drabbas av ett gammaldags språk – då språk utvecklas snabbare än ordböcker och ”AI grammar checkers” (Baron 2023:219) – men även att språket kan bli antingen försnällt eller förstyggat. Till exempel berättar Respondent D om en AI-genererad översättning från svenska som på målspråket danska svämmade över av svordomar. Mer generellt kan språket bli kantigt och svårarbetat så att det är svårt att få till ett flow i det redaktionella post-edit arbetet. Detta riskerar att leda till mindre välformulerade översättningar som kan påverka ett förlags rykte och därmed dess kulturella kapital, och borde därför noga övervägas.

Samtidigt befinner sig många förlag i skärselden mellan att behålla utgivningens integritet samtidigt som det är essentiellt för dem att handla på ett vis som gör att de inte hamnar efter. Thompson skriver att förlag inte existerar i ett vakuum utan deras företeelser är ”conditioned by, and in turn condition, the action of others” (2010:3). Detta innebär att när några förlag väl börjat med GAI-översättningar blir det svårt för andra att stå emot *the lure of efficiency*, speciellt för förlag inom samma fält. För även om det symboliska kapitalet är viktigt för förlag trumfas det ofta av det ekonomiska kapitalets behov, och eftersom svenska förlag ofta behöver tävla mot böcker på originalspråk – som ofta säljs till mycket lägre priser än vad de svenska förlagen kan ta och som ”dödar intresset för den svenska” översättningen (Laxgård 2023b) – blir det av än större vikt att få ut den svenska översättningen så snabbt och billigt som möjligt. Enligt Respondent A är det här ett branschproblem då ”det säger sig självt att det är väldigt svårt att göra en riktigt bra översättning om den boken man översätter inte ens är utgiven på originalspråket ännu, och man får sitta liksom fem personer och översätta tre kapitel var för att det ska komma ut samtidigt i USA som i Sverige”.

Enligt Stålhammar släpps nämligen många engelskspråkigt storsäljande författare på alla marknader samtidigt för att ”dra nytta av gemensamma försäljningskampanjer” (2015:18), medan Respondent D förtydligar att även för andra författare än storsäljare är det ur lanseringssynpunkt ”helt klart fördelaktigt att kunna presentera kanske tre böcker ganska snabbt för att få lite mer synlighet och för att få folk att få grepp om författarskapet”. Hen nämner att då konkurrensen är rätt galen är det annars ytterst svårt för ett ”icke-namn från en annan marknad” att synas. Enligt Edfeldt et al. är detta

en del av den ”trend of ’contemporanization’ in translations both into and from Swedish” som forskarna i *Northern Crossings* såg som globaliseringens effekt på förlagsfältet, där det tydliggjordes att det skett både en förändring av vilken sorts författare och vilka genrer som översätts *och* hur snabbt böcker översätts efter publicering på källspråket (2022:244). För att hinna med den takt som den internationella konkurrensen kräver, och för att svara på läsarnas otålighet, är AI-genererade översättningar en till synes effektiv lösning på problemet och det är inte konstigt att allt fler förlag – speciellt inom genrelitteratur – överväger dess användning.

Eftersom det ännu inte kommit några riktlinjer för märkning av AI-genererade översättningar och läsarna inte verkar märka när det använts, blir att välja bort AI för en del förlag detsamma som att skjuta sig i foten. Bristen på krav på märkning innebär dessutom att förlagen kan välja att ge symboliskt kapital till GAI-översättningar genom att använda etablerade översättare som post-editors och sätta översättarens namn på verket. Respondent A säger att AI-märkning diskuteras bland översättare, att ”man faktiskt ska vara rak med” att en bok är maskinöversatt och någon sedan har ”redaktörat” den, och skriva ut det på boken. Det är en ”fråga om transparens”, även om Respondent A också funderar över hur detta ska kontrolleras. Respondenterna C och D lyfter båda att transparens är viktigt, så att inte författarna eller andra inblandade blir överraskade. Detta är något som Författarförbundets översättarsektion tillsammans med CEATL arbetar för, samtidigt som det också diskuteras andra upphovsrättsliga aspekter runt GAI (Mellin 2023). Än finns det dock ingen sådan märkning, så Respondent B funderar på att sätta en stämpel på hemsidan till hens mikroförlag med: ”garanterat AI-fri”, något hen ser som både en slags ”brand of quality” och ett ställningstagande för vad översättning är. Kanske är det också ett sätt att också återvinna lite av det symboliska kapital som det verkar som Respondent B har känt att hen har förlorat under det senaste årets post-editor uppdrag.

8. Diskussion

Utifrån de tre forskningsfrågorna – översättarens roll och status; hur textens kvalitet påverkas; och för- och nackdelar med att använda GAI i branschen – har den här uppsatsen syftat till att genom en intervjustudie undersöka nuläget i förlagsbranschen för översättningar av skönlitteratur för vuxna.

Intervjusvaren har ofta, speciellt från förlagshåll, visat på en viss teknisk determinism, som också till stor del speglats i den sekundära litteraturen. Respondent C säger till exempel att ”oavsett vad man har för åsikter om AI, så är AI här och det kommer att revolutionera hela vår verksamhet inom de

närmsta åren. [...] Jag har jobbat i den här branschen i 35 år, och jag har aldrig varit med om så stora förändringar som har skett de senaste åren....”. Hen fortsätter: ”AI finns och det är här för att stanna, så är det. Och oavsett vad man tycker och tänker så tror jag inte att man kan påverka utvecklingen”.

Även om utvecklingen av GAI så klart har varit drivande i dessa förändringar, kan säkert det skifte från en produkt driven bransch till en mer marknadsdriven, som Angus Phillips lyfter i *Judging a book by the cover* (2007:19), också ha påverkat då fokus numera för de flesta av bokmarknadens aktörer är på att sälja. Utbudet drivs därmed starkt av efterfrågan och, vad gäller översättningar, en önskan om att ge ut boksuccéer – gärna trendande på BookTok – så fort som möjligt. Det ekonomiska kapitalet verkar väga allt tyngre, medan de symboliska och mänskliga alltmer ses som umbärliga då GAI-översättningar tar plats i en jakt på effektivitet i enlighet med Barons *the lure of efficiency*-teori.

Från översättarperspektiv har vi sett att detta teknologiska skifte redan har inneburit en stor förändring för de översättare, såsom Respondent B, som arbetar med genrelitteratur, speciellt när det kommer till digitalt inriktade förlag. Här har lanseringen av GAI lett till en förlust både i symboliskt och ekonomiskt kapital, vilket har fått Respondent B att överväga ett karriärbyte. Översättare som arbetar mer med kvalificerad skönlitteratur, såsom Respondent A, har ännu skonats från GAI:s påverkan och kommer troligen att fortsätta att få traditionella översättaruppdrag, i alla fall i en nära framtid, eftersom det i dagsläget är svårt att se hur maskiner ska kunna lära sig den mellanmännisklighet som enligt bland annat Respondent A behövs för att kunna tolka svåra texter.

En större risk mot de kvalificerade översättarna har vi sett i de argument som Respondent B har lyft angående ”påfyllnaden” av nya kvalificerade översättare, vilket kommer att påverkas när översättare inte längre kan hitta en entry point till marknaden genom genrelitteratur, då arbetet som post-editor, enligt Respondent B, inte gör en person till översättare. Dessutom kommer förlusten av ”enklare” uppdrag⁵ att påverka de kvalificerade översättarnas ekonomi. Om detta sedan leder till att än fler översättare väljer att omskola sig är svårt att säga så här pass tidigt i utvecklingen. Dock har uppsatsen visat att den förlust av översättare – av genrelitteratur och/eller kvalificerad litteratur – som kommer att ske, kommer att innebära en förlust av mänskligt kapital för bokmarknaden.

Det är spännande att fundera över vilken roll och status översättare kan komma att få på framtidens bokmarknad och om det stora skifte som målas upp som mer eller mindre oåterkalleligt – där den mesta översättningen inom några år kommer att skötas av GAI – verkligen kommer att inträffa

⁵ Kerstin Gustafsson argumenterar dock för att det inte behöver vara enklare att översätta genrelitteratur då de ”rör sig i en konkret verklighet med all vad den kan innehålla av prylar och idiom” (2018:70).

och hur detta kommer att påverka både vilka böcker som översätts samt den generella konsumtionen av översatta böcker. Kanske visar sig oron, i likhet med den tidigare proklamerade ”the end of the book”-rädslan, åtminstone delvis vara inkorrekt (Murray 2018:31). Frågan ställer sig dock om översättare kan tänkas gå samma framtid till mötes som Simone Murray skriver att författare har gjort genom den ”de facto resuscitation of author as an elite category” (33) eller om översättaren, på grund av sin oftast undanskymda roll, är en alltför okänd upphovsmakare för att läsarna ska välja att lyfta mänskliga översättningar gentemot GAI-översättningar på det sätt som de lyft förlagsutgivna författare gentemot egenutgivna? Bryr sig läsarna ens? Och om ja, bryr de sig om alla sorters översättningar eller endast översättningar av ”finare” litteratur? Kanske hade Martin Kay rätt när han 2017 skrev att behovet av professionella översättare kommer att finnas kvar så länge som AI inte kan uppleva samma ”perceptions, curiosity, humor, pain, doubts, fantasies and fears” som människor (197-198), men gäller detta all sorts skönlitterär översättning? Vad vi har sett är svaret nej och trenden visar istället på en dystrare framtid för svenska översättare, åtminstone för de som arbetar med genrelitteratur.

Dock ska kanske en varning utfärdas angående att förlagens ”traditional intermediary role between author and reader” (Murray 2018:13) kan bli mindre tydlig och med tiden försvinna om förlag helt övergår till GAI-översättningar och dessutom väljer att snåla in på post-edit arbetet. För att motverka detta och behålla sin plats som ”guarantee of quality in readers’ minds” (idem) bör förlag som översätter skönlitteratur åtminstone se till att ett ordentligt post-edit arbete görs vid GAI-översättning och att översättarna som utför detta arbete får skäligt betalt så att de inte alla flyr fältet. Kanske Respondent A:s idé om att låta mänskliga översättare själva välja om de vill använda sig av maskinöversättning i sitt arbete, samtidigt som de får en skälig lön mot att de levererar översättningarna snabbare, skulle kunna vara det alternativ som gynnar både förlagssidan och översättarsidan. Här kan översättaren använda de GAI-verktyg som hen uppskattar – till exempel genom att enklare samarbeta med andra översättare med till exempel ”real-time suggestions, glossary management, and shared translation memories” (Martínez 2024) – och avstå det som översättaren i sitt arbete finner kräver mer tid för att upprätthålla en skälig kvalitet än vad traditionella metoder gör.

Enligt Michael Bhaskar så kommer troligen även översättare av kvalificerad skönlitteratur att börja arbeta närmare med GAI, även om dessa översättare kommer att finnas kvar som yrkeskategori längre (2020:17). Han skriver att även om maskiner utvecklas snabbt så kommer de inte att helt ta över utan ”they will redraw the landscape and help redefine our place in it”, men att läsare alltid kommer att vilja ha riktiga författare och känna att de kommunicerar med en person av kött och ben (18). Kanske

gäller detta delvis även för översättare? I alla fall om det blir tydligt att det finns en ordentlig kvalitetskillnad och att AI-översättningar föranleder en utarmning av det svenska språket. Här finns ett intressant forskningsämne för fortsatta studier. Att göra en komparativ analys mellan kvaliteten på skönlitterära verk som översatts med GAI och gått igenom post-edit och korr, gentemot traditionellt översatta verk av liknande – eller ännu hellre samma – sort.

Slutligen, en av de saker som har nämnts ett par gånger är att det är svårt att forska om förändringar som sker just nu, även om Respondent D nämnde att det gör uppsatsen till en viktig tidsmarkör. Flera av respondenterna har nämnt att saker ändras med rasande fart vilket har varit tydligt under studien. På bara det halvår som gått sedan jag först formulerade uppsatsens syfte, har jag märkt skillnader i hur olika förlagsrepresentanter och även översättare talar om GAI, och även mina två intervjuexempel på ”de som inte ännu har arbetat med GAI-översättningar” visade sig redan ha testat.

En annan intressant förändring som skedde under den här tiden blev tydlig på Bokmässan i London våren 2024 då, enligt Respondent D, de klausuler till avtal om utländska rättigheter som kom bara ett år tidigare redan helt hade förändrats. Våren 2023 insisterade många agenter på att ha med klausuler som förbjöd all användning av AI-översättning, medan fokus 2024 låg vid klausuler som påvisade användningen av programvara som inte är open source. Respondent D berättar att ”[...] nu letar man ju sätt att skydda sig så klart. Alla. Förlagen, agenterna, författarna och översättarna. Alltså man måste ju liksom hitta hur vi ska jobba med detta, inte att vi inte ska jobba med det”. Och kanske det får avsluta den här diskussionen. Hur tekniskt deterministiskt det än kan låta, så är GAI här för att stanna. Hur vi kommer att tillåta användningen av generativ AI i bokbranschen generellt, och gällande översättningar specifikt, inklusive hur upphovsrätten och andra juridiska frågor kommer att lösas, kommer därmed att bestämma vad som kommer att hända med olika yrkeskategorier och hur språk, litteratur och kulturella utbyten kommer att se ut i framtiden.

9. Källförteckning

Tryckt material

- Alvehus, Johan (2023). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Tredje upplagan Stockholm: Liber.
- Banks, Mark (2007). *The politics of cultural work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Baron, Naomi S (2023). *Who wrote this?: how AI and the lure of efficiency threaten human writing*. Stanford, California: Stanford University Press
- Bourdieu, Pierre (2000), Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur, Symposium, Stockholm/Stehag
- Edfeldt, Chatarina, Falk, Erik, Hedberg, Andreas, Lindqvist, Yvonne, Schwartz, Cecilia & Tennart, Paul (2022). *Northern Crossings [Elektronisk resurs] Translation, Circulation and the Literary Semi-periphery*. 1 New York: Bloomsbury Academic
- Gustafsson, Kerstin (2018). ”Kerstin Gustafsson”. I Bodegård, Anders, Gustafsson, Kerstin, Orlov, Janina & Stolpe, Jan (2018). *Andras ord och våra: fyra översättare om sitt arbete*. Göteborg: Daidalos, 59-97
- Hallin, Anette & Helin, Jenny (2018). *Intervjuer*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur
- Jenkins, Henry (2012). *Konvergenskulturen: där gamla och nya medier kolliderar*. 2. uppl. Göteborg: Daidalos
- Kay, Martin (2017). *Translation: linguistic and philosophical perspectives*. Stanford, California: Center for the Study of Language and Information
- Kittler, Friedrich A. (2003). *Maskinskrifter: essäer om medier och litteratur*. Gråbo: Anthropos
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Tredje [reviderade] upplagan Lund: Studentlitteratur.
- Lahiri, Jhumpa (2022). *Translating myself and others*. Princeton: Princeton University Press
- Lindqvist, Yvonne (2002). *Översättning som social praktik: Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Diss. Stockholm : Univ., 2002
- Meister, Lova (2020). ”Ansätser, principer och metoder: En introduktion till metodologi i översättningsvetenskap”. I Svahn, Elin & Meister, Lova (red.). *Översättningsvetenskap i praktiken: om översättningar, översättare och översättande*. Första upplagan [Stockholm]: Morfem, 15-41.
- Murray, Simone (2018). *The digital literary sphere: reading, writing, and selling books in the internet era*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Nilson, Maria (2017). ”Kärlek i kyligt klimat – Om nordisk romance”. *Tidskriftet Reception*, #76 - 2017, 22-31.
<https://tidsskriftetrecption.files.wordpress.com/2017/09/reception-76-webversion1.pdf>
[2024-05-31]

- Orlov, Janina (2018). "Janina Orlov". I Bodegård, Anders, Gustafsson, Kerstin, Orlov, Janina & Stolpe, Jan (2018). *Andras ord och våra: fyra översättare om sitt arbete*. Göteborg: Daidalos, 101-121.
- Phillips, Angus & Bhaskar, Michael (red.) (2019). *The Oxford handbook of publishing*. First edition. Oxford: Oxford University Press
- Phillips, Angus (2007). "How Books are Positioned in the Market: Reading the cover". I *Judging a book by its cover: Fans publishers, designers, and the marketing of fiction*, Nicole & Nickianne Moody (red.). Aldershot: Ashgate, s. 19-30
- Pickering, Ruth & Ismail, Matthew (2022). *Artificial Intelligence in Libraries and Publishing*. Michigan Publishing Services
- Stockhorst, Stefanie (red.) (2010). *Cultural transfer through translation: the circulation of enlightened thought in Europe by means of translation*. Amsterdam: Rodopi
- Stolpe, Jan (2018). "Jan Stolpe". I Bodegård, Anders, Gustafsson, Kerstin, Orlov, Janina & Stolpe, Jan (2018). *Andras ord och våra: fyra översättare om sitt arbete*. Göteborg: Daidalos, 125-176
- Stålhammar, Mall (2015). *Att översätta är nödvändigt*. Stockholm: Carlssons
- Svahn, Elin & Meister, Lova (red.) (2020). *Översättningsvetenskap i praktiken: om översättningar, översättare och översättande*. Första upplagan [Stockholm]: Morfem
- Svahn, Elin (2020). "Vad pratar vi om när vi pratar om översättning: En tematisk analys av ett fokusgruppsamtal med nyblivna översättarstudenter". I Svahn, Elin & Meister, Lova (red.). *Översättningsvetenskap i praktiken: om översättningar, översättare och översättande*. Första upplagan [Stockholm]: Morfem. S. 133-162.
- Thompson, John B. (2010), *Merchants of Culture. The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Polity, Cambridge.
- Vetenskapsrådet (2017). "God forskningssed". *Vetenskapsrådet*.
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf [2024-05-31]
- Vetenskapsrådet (2002). "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning". *Vetenskapsrådet*.
https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_principer_VR_2002.pdf [2024-05-31]
- Wahlin, Claes (2020). *Att anlita översättning: Chaucer, Dryden, Arnold, Pound*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2020
- Wolfram, Stephen (2023). *What is ChatGPT doing ... and why does it work?*. First edition [Champaign, Illinois]: Wolfram Media, Inc.

Otryckt material

- Aslanyan, Anna (2024). ”AI translation: how to train ‘the horses of enlightenment’”. *The Guardian*. 2024-03-15. <https://www.theguardian.com/books/2024/mar/15/ai-translation-literature> [2024-04-13]
- Bhaskar, Michael (2020). ”AI and Publishing – What next?”. *Logos*. 2020-10-01. <https://eds-p-ebSCOhost-com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=685090c2-59b7-48a2-bb82-b0bb786f96ba%40redis> [2024-05-31]
- CEATL (2023). ”AI Survey for Member Associations – Working Conditions – Working Group Results”. November 2023. https://www.ceatl-members.eu/wp-content/uploads/2024/02/CEATL_AI_survey_for_associations_0224_HI.pdf [2024-04-14]
- Hedström Gustafsson, Kalle (2024). ”AI kommer att ersätta alla oss översättare”. *Aftonbladet*. 2024-02-27. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/JOkamj/oversattare-ai-kommer-snart-att-ta-over-vart-yrke> [2024-04-21]
- Heurlin, Elvira & Öberg, Sara (2023). ”Litteratur utan själ – En litteratursociologisk studie om diskussionen kring samt användningen av AI i förlagsbranschen”. *Lunds universitet*. 2023-05-26. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=9140785&fileOId=9140786> [2024-04-14]
- Klemin, Jeremy (2024). ”The Last Frontier of Machine Translation”. *The Atlantic*. 2024-01-08. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2024/01/literary-translation-artificial-intelligence/677038/> [2024-04-12]
- Källén, Matilda (2023). ”Både oro och entusiasm när AI revolutionerar bokbranschen”. *Dagens Nyheter*. 2023-04-06. <https://www.dn.se/kultur/bade-oro-och-entusiasm-nar-ai-revolutionerar-bokbranschen/> [2024-04-12]
- Laxgård, Kalle (2023a). ”Trodde inte det skulle vara en sådan enorm nedgång”. *Svensk Bokhandel*. 2023-12-19. <https://www.svb.se/nyheter/trodde-inte-det-skulle-vara-en-sadan-enorm-nedgang/4222412> [2024-04-08]
- Laxgård, Kalle (2023b). ”Försäljningen av engelska böcker skenar – så påverkas branschen av nya trenden”. *Svensk Bokhandel*. 2023-03-10. <https://www.svb.se/nyheter/forsaljningen-av-engelska-bocker-skenar-sa-paverkas-branschen-av-nya-trenden/2072123> [2024-04-08]
- Lönner, Kristian (2024). ”AI kommer skriva romaner lika bra som människor”. *Svensk Bokhandel*. 2024-03-19.

- <https://www.svb.se/fordjupning/ai-kommer-skriva-romaner-lika-bra-som-manniskor-1/4245147>
[2024-04-07]
- Lönner, Kristian (2023). ”Så jobbar förlagen med AI i dag”. *Svensk Bokhandel*. 2023-03-02.
<https://www.svb.se/nyheter/sa-jobbar-forlagen-med-ai-i-dag/2059450> [2024-04-12]
- Martínez, Francisco (2024). ”How will the future of translation and translators be considered by AI?”
Medium. 2024-04-16.
<https://7paco7.medium.com/how-will-the-future-of-translation-and-translators-be-considered-by-a-i-110d1918c7ef> [2024-05-04]
- Mellin, Hanna (2024). ”Blir den mänskliga rösten framtidens lyxvara?”. *Dagens Nyheter*. 2024-03-08.
<https://www.dn.se/kultur/blir-den-manskliga-rosten-framtidens-lyxvara/> [2024-04-11]
- Mellin, Hanna (2023). ”Översättare: ’AI faller inga tårar på tangentbordet’”. *Dagens Nyheter*.
2023-07-13. <https://www.dn.se/kultur/oversattare-ai-faller-inga-tarar-pa-tangentbordet/>
[2024-04-12]
- Publishers Association (2020). ”People plus machines – The Role of Artificial Intelligence in
Publishing”. *Frontier Economics*. 2020-10-07.
<https://www.publishers.org.uk/publications/people-plus-machines/> [2024-05-05]
- Sjö, Sofia (2021). ”Frågor som metod om forskningsintervjun som möjlighet till oväntat förståelse och
lögnens kommunikativa potential”. *Ikaros*. 2021-04-06.
<https://www.tidskriftenikaros.fi/artikel/fragor-som-metod-om-forskningsintervjun-som-mojlighet-till-ovantad-forstaelse-och-lognens-kommunikativa-potential/> [2024-05-31]
- Spanoudi, Melina (2024). ”A third of translators report losing work to generative AI systems, SoA
survey reveals”. *The Bookseller*. 2024-04-12.
<https://www.thebookseller.com/news/a-third-of-translators-report-losing-work-to-generative-ai-systems-soa-survey-reveals> [2024-04-14]
- Sörhag, Ebba (2024a). ”Storförlagen öppnar för AI-översättningar: ’Sannolikt i relativ närtid’”. *Svensk
Bokhandel*. 2024-04-09.
<https://www.svb.se/nyheter/storforlagen-oppnar-for-ai-oversattningar-sannolikt-i-relativ-nartid/4251019> [2024-04-10]
- Sörhag, Ebba (2024b). ”Den mänskliga aspekten är den viktiga”. *Svensk Bokhandel*. 2024-03-28.
<https://www.svb.se/nyheter/den-manskliga-aspekten-ar-den-viktiga/4248152> [2024-04-07]
- Sörhag, Ebba (2024c). ”Ett år med AI: Översättarna som blev redaktörer åt maskiner”. *Svensk
Bokhandel*. 2024-03-27.
<https://www.svb.se/nyheter/ett-ar-med-ai-oversattarna-som-blev-redaktorer-at-maskiner/4248074>
[2024-04-07]
- Törneholm, Andreas (2023). ”Ett litet steg för forskningen men ett stort steg för nyttan”. *Linköpings
universitet*. 2023-03-17.
<https://liu.se/nyhet/ett-litet-steg-for-forskningen-men-ett-stort-steg-for-nyttan#:~:text=Chat%20GPT%20%C3%A4r%20tr%C3%A4nad%20med,svaren%20tr%C3%A4nas%20den%20av%20m%C3%A4nniskor.> [2024-04-14]

Intervjuer

Respondent A (2024-04-08). Semi-strukturerad djupintervju, fysiskt möte, 90 minuter.

Respondent A (2024-04-11). Kompletterande fråga, email.

Respondent B (2024-04-24). Semi-strukturerad djupintervju, fysiskt möte, 37 minuter.

Respondent C (2024-04-16). Semi-strukturerad djupintervju, fysiskt möte, 37 minuter.

Respondent D (2024-04-26). Semi-strukturerad djupintervju, digitalt videomöte, 48 minuter.